

DİL CAMBAZI VE TÜRKÇEDE GEÇİŞSİZ EYLEMLER

Aslı GÜRER¹, Adem Efe GENCER², Tunga GÜNGÖR², A. Sumru ÖZSOY¹

¹ Dilbilim Programı, ² Bilgisayar Mühendisliği Bölümü

Boğaziçi Üniversitesi

gurer.asli@gmail.com, efe.gencer@boun.edu.tr, gungort@boun.edu.tr,

ozsoys@boun.edu.tr

1. GİRİŞ

Bu çalışma veri toplama amacıyla geliştirilen bir bilgisayar oyunu (Dil Cambazı) mekanizmasından elde edilen veriler çerçevesinde, Türkçede geçişsiz eylemlerin ayrık geçişsiz/özneli geçişsiz gruplandırmasında (Nakipoğlu-Demiralp 2001, Özsoy 2009) etkili olan ve çeşitli çalışmalara konu edilen anlambilimsel etkenleri kişisiz edilgen yapıyı kullanarak ortaya çıkarmayı hedeflemektedir

Üç aşamalı veri toplama süreci sonrasında iradeli etkinlik gösteren özneli geçişsiz eylemler edilgen yapıyla her zaman kabul edilebilir bulunurken, iradesiz içsel özneli geçişsiz eylemler her zaman edilgen yapıyla kabul edilebilir bulunmamıştır. Ayrık geçişsiz eylemler grubunda ise [canlı] katılanlı eylemler edilgen yapıyla kabul edilebilir bulunmuştur ve bazı ayrık geçişsiz eylemler bitmişlik bildiren ifadelerle kullanıldığı halde edilgen yapıyla kabul edilir bulunmuştur. Bu dağılım [canlı] ve [iradeli] özelliklerinin Türkçede ayrıklı öznesiz ve özneli geçişsiz eylem ayrımında önemli bir rol oynadığını göstermiştir.

1.1 Ayrık Geçişsiz Savı

Tek katılanlı olan geçişsiz eylemler Perlmutter'in (1978) çalışmasıyla beraber başlangıçta tek dışsal katılanlı olan özneli geçişsiz eylemler ve tek içsel katılanlı olan ayrık geçişsiz eylemler olarak iki ana gruba ayrılmaktadır. Bu ayrım sözdizimsel olarak (1a-b) örneklerinde gösterilmektedir.

(1) a. özneli geçişsiz eylem

[Tüm AdÖ [EylÖ]]

b. ayrık geçişsiz eylem

[Tüm [EylÖ AdÖ]]

Ayrık geçişsiz savına göre (Perlmutter 1978), tek içsel katılanlı ayrık geçişsiz eylemlerdeki katılan geçişli eylemlerdeki nesne özelliğini göstermektedir. Ancak bu tek katılan öznesiz yapı kısıtlaması nedeniyle türetim sırasında özne konumuna geçmektedir (1b). Tek dışsal katılanlı özneli geçişsiz yapıdaki katılan ise geçişli eylemlerdeki özne özelliğini göstermektedir (1a). Şimdi bu ayrımı göstermek üzere sunulan sözdizimsel ve anlambilimsel testler üzerinden geçeceğiz.

1.1.1 Kişisiz edilgen yapılar

Bu sözdizimsel teste göre ayrık geçişsiz eylemlerin içsel katılanlı öznesiz yapı kısıtlaması nedeniyle zaten özne konumuna yükseldiği için kişisiz edilgen yapıya bağlı olarak tekrar yer değiştiremez.

(2) a. Er wordt in deze kamer vaak geslapen.
'It is often slept in this room.'
'Bu odada sık sık uyunur.'

b. *In dit ziekenhuis wordt (er) door de patienten dikwijls gestorven.
*'It is often died by the patients in this hospital.'
*'Bu hastahane hastalar tarafından sık sık ölünür.'

(Perlmutter 1978, 168)

Bu nedenle kişisiz edilgen yapı özneli geçişsiz eylemlerle kabul edilebilirken (2a) ayrık geçişsiz eylemlerle kabul edilebilir bulunmamaktadır (2b).

1.1.2 Sonuçsal yapılar

Sonuçsal yüklem, eylem sonucunda nesne üzerindeki değişimi anlattığı için nesnesi olan ayrık geçişsiz eylemlerle uyumlu olurken (3a) özneli geçişsiz eylemlerle uyumlu değildir (3b).

(3) a. The gate swung shut.
'kapı otomatik olarak kapandı'

b. *The tenor sang hoarse.
'Tenorlar kısık sesle şarkı söylediler'
(Nakipoğlu 1998, 7)

1.1.3 'X'inyolu' yapıları

Bu yüklem özne ile ilgili olduğu için özneli geçişsiz eylemlerle uyumlu olurken (4a) ayrık geçişsiz eylemlerle uyumlu bir yapı değildir (4b).

(4) a. James joked his way into the meeting.

b. *She arrived her way to the front of the line. (Jackendoff 1997, s. 545)

Bu testlere ek olarak bağımlı biçimbirimler ve yardımcı eylem seçimleri de farklı dillerde geçişsiz eylem sınıflandırmasında kullanılmıştır (Burzio 1986). Geçişsiz eylemlerin sınıflandırılmasında 'özne/nesne' gibi terimlere başvuran sözdizimsel testlerin yanı sıra takip eden alt bölümlerde göreceğimiz anlambilimsel testler de kullanılmıştır.

1.1.4 Kılıgınlık

Dowty (1991) kılıgınlık özelliği yüksek, etkilenen özelliği düşük eylemleri özneli geçişsiz (5), kılıgınlık özelliği düşük etkilenen özelliği yüksek eylemleri ise ayrık geçişsiz olarak sınıflandırmıştır (6).

(5) Oynamak, konuşmak, yürümek

(6) Ölmek, yanmak, batmak

1.1.5 Sınırlandırılmışlık/bitmişlik

Etkinlik eylemleri içeren özneli geçişsiz eylemler sınırlandırılmış/bitmişlik özelliği göstermezken durum, başarı, tamamlama eylemleri içeren ayrık geçişsiz eylemler sınırlandırılmış/bitmişlik özelliği göstermektedir.

- (7) a. Angela ha parlato/pianto/ballato/camminato per/*in un' ora.
'Angela talked/cried/danced/walked for /*in an hour.'
'Angela bir saat boyunca/*bir saat içinde konuştu/ağladı/dans etti/yürüdü.'
- b. Angela e arrivata/annegata/morta * per/in un' ora
'Angela arrived/drowned/died *for/in an hour.'
'Angela bir saat içinde/*boyunca vardı/boğuldu/öldü' (Van Valin 1990, 232)

Örneklerde gösterildiği gibi sınırlandırılmamış özneli geçişsiz eylemler 'boyunca' ifadesiyle kullanılabilirken (7a), sınırlandırılmış ayrık geçişsiz eylemler 'içinde' ifadesiyle kullanılabilir (7b).

1.2 Türkçede Geçişsiz Eylemler

Türkçe geçişsiz eylemlerin sınıflandırılması için sözdizimsel ve anlambilimsel testler kullanan çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Nakipoğlu 1998, 2001, Acartürk 2005, Özsoy 2009). Nakipoğlu (1998, 2001) geçişsiz eylemlerin sınıflandırılmasında sözdizimsel bir test olan kişisiz edilgen yapıyı kullanarak tablo 1'de gösterilen dağılımı elde etmiştir.

Tablo 1

1	2	3	4	5					
atla	'jump'	ağla	'cry'	öl	'die'	büyü	'grow'	bat	'sink'
çalış	'work'	gül	'laugh'	boğul	'drown'	yaşlan	'age'	çürü	'decay'
düşün	'think'	hapşır	'sneeze'	bayıl	'faint'	buna	'get senile'	don	'freeze'
koş	'run'	hıçkır	'hiccup'	doğ	'be born'			eri	'melt'
konus	'talk'	horla	'snore'					karar	'blacken'
oyna	'play'	kızır	'blush'					kırıl	'break'
yürü	'walk'	öksür	'cough'					patla	'explode'
yüz	'swim'	uyu	'sleep'					sol	'wilt'
Unergative					Unaccusative				

Türkçede ayrıklı geçişsiz ve özneli geçişsiz eylemlerin ayırımında anlambilimsel olarak içsel ve dışsal uyarmanın etkili olduğu savunulanbu yaklaşıma göre sadece içsel uyarmanın etkili olduğu eylemler özneli geçişsiz olarak değerlendirilmektedir.

Anlambilimsel olarak da Nakipoğlu (1998) ayrıklı geçişsiz eylemlerin ayırıcı olarak bitmişlik/sınırlandırılmışlık özelliği gösterdiğini vurgulamaktadır ve (8-11) numaralı örneklerdeki yapıları destekleyici örnekler olarak sunmaktadır.

(8) a. bat-mış gemi   b. *konuş-muş çocuk

(9) a. bat-ık gemi   b. *koş-uk genç

Sıfatlık edilgen eki *-Ik, -mİş* bitmişlik ifade etmektedir ve sadece ayrıık geçişsiz eylemlerle kullanılabilir (8a-9a) ancak aynı ekler etkinlik ifade eden özneli geçişsiz eylemlerle kullanılamamaktadır (8b-9b).

(10) a. Adam ağlayarak konuştu

b. Adam kayarak düştü

-ArAK ekiyle birlikte kullanıldığında ayrıık geçişsiz eylemler ardışık okumaya izin verir (10b), özneli geçişsiz eylemler eş zamanlı okumaya izin vermektedir (10a) bu da ayrıık geçişsiz eylemlerin bitmişlik özelliğiyle açıklanabilmektedir.

(11) a. Atlet takılınca düştü.

Ayrıık geçişsiz eylemler yan cümledeki eylemin bitmişlik özelliğini gerektirdiği için *-InCA* ulaç yapı ile uyumludur (11a).

Acartürk (2005) ise deneysel bir araştırma olan çalışmasında deneklerin bilgisayar üzerinden alt kategorilere ayrılmış ayrıık geçişsiz ve özneli geçişsiz eylemlerin sınıflandırmasını, kişisiz edilgen yapı ve *-mİş* sıfatlık edilgeniyle kurulabilmesi özelliklerine göre yapmıştır. Çalışma, durum değişimi belirten eylemlerin *-mİş* sıfatlık edilgeniyle (12), kontrollü hareketli (13) ve hareketsiz süreç eylemlerinin (14) ise kişisiz edilgen ile daha kabul edilebilir olduğunu ortaya koyarken yer değişimi belirten eylemlerin (15) her iki testten de yakın kabul edilebilir cevapları aldığını göstermiştir.

(12)   kararmış, erimiş, solmuş

(13)   Yüzülür, gezilir, koşulur

(14)   Bağırılır, konuşulur, gülünür

(15)   Düşmüş/düşülür, gelmiş/gelinir, girmiş/girilir

Özsoy (2009) da geçişsiz ayırımında [canlı] özelliğinin ayırt edici olduğunu savunarak kişisiz edilgen yapılarda [canlılık] özelliğinin belirleyici olduğunu [canlı] ve [cansız] ya da [parça-bütün ilişkisiyle canlı] sayılan katılanlarla kullanılan *duyu* ve *tutum* özneli geçişsiz eylemlerin kişisiz edilgen yapıda yalnızca [canlı] katılanla mümkün olmasıyla açıklamaktadır.

(16) a. İnce uzun parmaklı elleri soğukta titriyordu.

b. Soğukta titreniyordu.   (Özsoy 2009, 14)

(17) a. Başım ağrıyor.

b. *Ağrıyor.   (Özsoy 2009, 15)

(18) Tokyo-ya uç-ul-du.   (Özsoy 2009, 18)

(16b) ve (18) yalnızca [canlı] katılan düşünüldüğü zaman kabul edilebilir olmaktadır bu da kişisiz edilgen yapıyla [canlı] katılanı olan geçişsiz eylemlerin kullanılabilceğini göstermektedir.

[canlı] ve [cansız] katılan alabilen *yönelmeli* ve *varlıksal* ayrık geçişsiz eylemler de yalnızca [canlı] katılanla kişisiz edilgen yapıda kabul edilir olmaktadır.

(19)a. Herkes Ankara'ya geldi.

b. Tren Ankara'ya geldi.

c. Ankara'ya gidildi. (Özsoy 2009, 20-21)

(20) a. Herkes o akşam karanlık yollarda **kaybolmuştu**.

b. O akşam karanlık yollarda **kaybolunmuştu**. (Özsoy 2009, 28)

(21)a. Güneş yeniden bulutların kalın örtüsü altında **kaybolmuştu**.

b. *Yeniden bulutların kalın örtüsü altında **kaybolunmuştu** (Özsoy 2009, 29)

(19c-20b) numaralı örneklerde [canlı] katılanı olan geçişsiz eylemler kişisiz edilgen yapıyla kabul edilebilir bulunurken, (21b) örneğindeki geçişsiz eylem [cansız] katılanla kullanıldığı için kabul edilebilir bulunmamıştır. Takip eden bölümde bu çalışmanın esas aldığı dil cambazı oyunu evreleriyle birlikte ele alınacaktır.

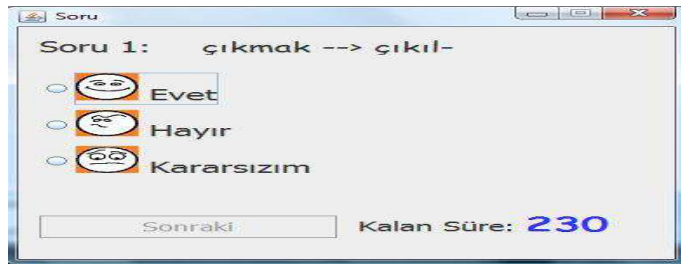
2. Dil Cambazı

Üç evreden oluşan bu oyunun ilk evresinde ayrık geçişsiz eylemlerin sınıflandırılması için sözdizimsel test olan kişisiz edilgen yapı kullanılırken, ikincievrede anlambilimsel etkenleri ortaya çıkarabilmek için kullanıcıların kişisiz edilgen biçimleri kullanarak cümle kurmaları istenmiştir. Son evrede ise kullanıcılar diğer kullanıcılar tarafından kurulan cümlelerin kabul edilebilir olup olmadığını değerlendirmiştir.

2.1 Dil Cambazı 1. Evre

Bu evrede tablo 2 de gösterildiği gibi kullanıcılara rastgele verilen 30 geçişsiz eylemin kişisiz edilgen formunun kabul edilebilir olup olmadığı sorulmuştur.

Tablo 2

Oyun mekanizmasından ayrılmamaları için kullanıcılara yanıt süresi olarak 4 dakika verilmiştir. Her sözcük 10 kullanıcı tarafından olumlu ya da olumsuz değerlendirme alana kadar eylem

biçimi sorulmuştur. 100 hedef sözcüğün olduğu bu ilk evrede kullanıcıların verdikleri yanıtlara göre kişisiz edilgen biçimde kabul edilebilirlik oranlarına göre tablo 3 de gösterilen dağılım elde edilmiştir.

Bu geçişsiz eylemlerden %80-100 arasında kullanılabilir bulunan eylemlerin tümü canlı katılanla kullanılırken, %0-40 arasında kullanılabilir bulunan eylemler canlı/cansız katılanla kullanılabilir bulunmaktadır.

Tablo 3

0% – 20%	20% - 40%	40% - 60%	60% - 80%	80% - 100%
şişmek	yorulmak	zayıflamak	üzülmek	yüzmek
kasılmak	tökezlemek	yaşlanmak	üşenmek	yetişmek
kanamak	tıksırmak	uyumak	ürkmek	tıksınmak
irkillmek	susamak	uçmak	ölmek	övünmek
hıçkırmak	sıkılmak	rahatlamak	iğrenmek	oyynamak
eskimek	sevinmek	öksürmek	içerlemek	oturmak
doğmak	purıldamak	nefeslenmek	horuldamak	koşmak
bunamak	patlamak	kusmak	hohlamak	ilişmek
belirmek	oynaşmak	kurumak	gecikmek	heveslenmek
bayılmak	mayalanmak	kaşınmak	endişelenmek	gülmek
batmak	kocamak	hırlamak	doymak	
	kızarmak	hışırmak	çömmek	
	kıpırdanmak	gelişmek	çekişmek	durmak
	kabarmak	geçirmek	bulaşmak	dönmek
	ihtiyarlamak	geçinmek	alınmak	dolanmak
	ıkmak	eğilmek	ağlamak	çoşmak
	horlamak	durlanmak	acıkmak	borçlanmak
	gerinmek	darılmak		
	fişkırmak	dalmak		
	ferahlamak	çökmek		bağırarak
	esmek	çalalmak		atlamak
	donmak	boğulmak		ağlamak
	delirmek	bıkmak		
	çürümek			
	çiselemek			
	canlanmak			
	boşalmak			
	birikmek			
	aksırmak			
	akmak			

Nakipoğlu (1998) tarafından kullanılan ayrık geçişsiz ve öznel geçişsiz alt grupları başlıklarıyla bu tablodaki geçişsiz eylemlere daha yakından bakıldığında aşağıdaki sonuçlar çıkmaktadır. Bitim noktası gösteren ayrık geçişsiz eylemler yani anlık gerçekleşen ve katılanın eylemden tamamının etkilendiği *ölmek*, *boğulmak*, *çökmek*, *doğmak*, *patlamak* gibieylemler dağılımda farklı gruplarda yer almıştır. Örneğin *ölmek* eylemi %60-80 arasında, *boğulmak*, *çökmek* %40-60 arasında, *patlamak* ise %20-40 arasında kişisiz edilgen biçimiyle kabul edilebilir bulunmuştur.

Ölçüm belirten ayrık geçişsiz eylemlerde yani katılanın anlık değil de aşamalı olarak eylemden etkilendiği *yaşlanmak*, *donmak*, *eğilmek*, *kurumak*, *çürümek*, *pişmek*, *büyüme*, *erime*, *katlaşmak*, *azalmak*, *boşalmak*, *solmak*, *batmak* gibi eylemlerde dağılım farklı gruplarda bulunabilmektedir. Bu eylemlerden *batmak* %0-20 arasında, *donmak*, *çürümek*, *boşalmak* %20-40 arasında, *yaşlanmak*, *eğilmek*, *kurumak* %40-60 arasında kabul edilebilir bulunmuştur.

Öznel geçişsiz eylemlere baktığımızda katılanı sınırlandırmayan ve etkinlik belirten *koşmak*, *yüzmek*, *yürümek*, *tırmanmak* gibi öznel geçişsiz eylemler %80-100 arasında kabul edilebilir bulunmuştur. Nakipoğlu (2001) tarafından iradeyle ortaya konulmasa da içsel hareket sonucu ortaya çıkması nedeniyle öznel geçişsiz eylem olarak alınan *ağlamak*, *esnemek*,

geğirmek, gülmek, hapşürmak, hıçkürmak, horlamak, sıkılmak gibi eylemlerden gülmek %80-100, ağlamak %60-80, geğirmek, hapşürmak, öksürmek, uyumak, kusmak %40-60, horlamak, sıkılmak, sevinmek %20-40, hıçkürmak %0-20 arasında kabul edilebilir bulunmuştur.

Genel olarak ilk evrede ortaya çıkan sonuçlar Nakipoğlu (1998, 2001) çalışmalarını destekleyen bir dağılımla sonuçlanırken ayrıık geğışsiz ve özneli geğışsiz bazı eylemlerin kabul edilebilirliği farklı bulunmuştur. Bu nedenle ikinci evrede bu eylemlerin kullanıcılar tarafından tümce içerisinde kullanılması istenerek sınıflandırmaya neden olan anlambilimsel etkenlerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

2.2 Dil Cambazı 2 ve 3. Evre

Toplamda 200 geğışsiz eylemin kullanıldığı ve www.dilcambazi.com adresinden kullanıcılar ulaşılan ikinci evrede tablo 4’de gösterildiği gibi kullanıcılardan rastgele seçilmiş 18 eylemin edilgen biçimiyle zaman kısıtlaması olmaksızın tümce içerisinde kullanılması istenmiştir.

Tablo 4

Soru 5/18: kusmak ---> kusul-

Cümleniz

Sonraki

**Cümle kurulamayacağını düşünüyorsanız boş geçiniz.
Anahtar: bir saatte, için, eve, hâlâ, her zaman, burada*

Son evrede de tablo 5’de gösterildiği üzere kullanıcıların diğer kullanıcılar tarafından kurulan cümleleri değerlendirmesi istenmiştir. Böylelikle ikili bir kontrol sistemi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 5

Soru 1: bu habere çok sevinildi

(sevinmek ---> sevinil-)

Evet

Hayır

Kararsızım

230

Sonraki

Kurulan tümcelerin kabul edilebilirlik oranlarına göre dağılımı sonucunda ilk evrenin aksine 3 bölümlü bir dağılım ortaya çıkmıştır. İlk bölümde tümce kurulamaz olarak değerlendirilen kişisiz edilgen biçimde geğışsiz eylemler bulunmaktadır. Son bölümde kabul edilebilir yapılar bulunurken orta grupta kabul edilebilir ve edilemez olarak yakın değerlendirme alan tümceler bulunmaktadır. Tümce kurulamaz olarak değerlendirilen ilk gruptaki eylemlerden bazıları tümce içerisinde kullanıldığında başka kullanıcılar tarafından kabul edilebilir bulunmuştur dolayısıyla dağılımda aynı eylemler iki ve üçüncü bölümde de yer almıştır. Şimdi ayrıık geğışsiz ve özneli geğışsiz eylemlere alt grup başlıklarıyla daha yakından bakacağız.

Özneli geçişsiz alt grubundan iradeli etkinlik eylemlerinden *dolanmak, gezinmek, zıplamak, soyunmak, yıkanmak, bağırarak, binmek* gibi kılgnlık özelliği yüksek, etkinlik belirten ve katılan üzerinde bitmişlik/sınırlandırma etkisi getirmeyen eylemler kişisiz edilgen yapıyla kurulan tümcelerde en çok kabul edilir bulunan eylemler arasındadır.

- (22) Arka bahçeye gitmek için evin etrafında dolandı.
- (23) Bu röğara düşmemek için zıplandı.
- (24) Sıcak olduğu için soyunuldu.
- (25) Hamamda yıkanıldı.
- (26) Partinin mitingi için o kadar çok bağırıldı ki.
- (27) Taksilere dörder dörder binildi.

Tüm etkinlik eylemlerinde canlı katılan kullanılırken kılgnlık özelliği gösteren amaç tümcelerinin kullanılması dikkat çekicidir. Kılgnlık özelliğinin önemli bir faktör olduğu aşağıdaki örneklerle de gösterilmiştir.

- (28) Onun gibi insanlara bulaşmaz.
- (29) Bu konuda yeterince katılaşılmadığına inanıyorum.

Etkilenen katılanla kullanıldığında kabul edilemez bulunan bu eylemler kılgnlık özelliği gösteren canlı katılanla kullanıldığında irade etkinlik eylemleri kadar kabul edilebilir bulunmuştur.

Özneli geçişsiz eylemlerden bir başka alt grup olan içsel kontrolsüz eylemlerden *hapşırarak, hıçkırmak, geçirmek, terlemek, horlamak* gibi iradeye bağlı olmasa da içsel nedenlerle oluşan geçişsiz eylemler birinci evrede farklı dağılımlar göstermişti. Bu evrede de bu dağılımın devam ettiği gözlemlenmiştir.

- (30) Bozuk lahana yiyince aniden kusuldu.
- (31) Şiddetle hapşırıldı.
- (32) Uyarı için öksürüldü.
- (33) Nezle nedeniyle odada bol bol aksırıldı.
- (34) Soğuktan titrendi.
- (35) Uzun süre susuz kalınca susanır.

Bu ulamdaki eylemlerden *terlemek, hapşırarak, geçirmek, esnemek, aksırmak, öğürmek* gibi eylemler aynı zamanda bazı kullanıcılar tarafından kişisiz edilgen yapıyla tümce kurulamaz olarak değerlendirilmiştir. Bu yönleriyle de iradeli etkinlik eylemlerden ayrılmaktadırlar çünkü iradeli etkinlik eylemleri arasında hiçbir eylem aynı zamanda başka kullanıcılar tarafından kabul edilemez bulunmamıştır.

Ayrık geçişsiz eylemlere baktığımız da bitim noktası gösteren ayrık geçişsiz *ölmek*, *boğulmak*, *çökmek*, *doğmak*, *patlamak* gibi eylemlerden sadece *ölmek* kullanıcılar tarafından aynı zamanda kabul edilebilir bulunurken diğer eylemler tümce kurulamaz olarak değerlendirilmiştir.

(36) Bunun için ölünmez.

Kabul edilebilir bulunan bu örnekte eylem geniş zamanla beraber kullanılmaktadır. Bu sonuç çalışmanın ilk aşamasında '*ölmek*' eyleminin %60-80 oranında kabul edilebilir bulunmasını da desteklemektedir.

Ölüm belirten ayrık geçişsiz *yaşlanmak*, *donmak*, *eğilmek*, *kurumak*, *çürümek*, *pişmek*, *büyümek*, *erimek*, *katlaşmak*, *azalmak*, *boşalmak*, *solmak*, *batmak* gibi eylemlerden sadece *eğilmek* ve *yaşlanmak* eylemleri aşağıdaki örneklerde kullanılabilir bulunmuştur.

(37) Önünde saygıyla eğilindi.

(38) Büyük şehirlerin stresinden çok çabuk yaşlanıldı.

(39) Erken yaşlanılınca hayat çekilmez olur.

İlk örnek ortada yer alırken (38-39) örnekleri kabul edilebilir grupta yer almaktadır. (38) numaralı örnek geniş zaman değil de geçmiş zamanda kullanılmasına rağmen kabul edilebilir bulunmuştur. (39) numaralı örnekte ise Nakipoğlu (1998) tarafından ayrık geçişsiz olmanın testi olarak verilen *-IncA* ulacı kullanılmıştır. Bu ulaç ardışık eylemlerle kullanılırken ilk eylemin bitmişliğini gerektirmektedir.

Yol belirten ayrık geçişsiz eylemlermekânsal bir yol belirlerken ayrık geçişsiz olarak alınmalarının nedeni başlangıç ya da bitiş noktası temel alınarak sınırlandırılmalarıdır (Nakipoğlu 1998). Aşağıda örnekleri verilen eylemler kullanıcılar tarafından kabul edilir bulunup sonda yer almaktadır.

(40) Bu diyardan ayrılınmaz.

(41) Akşam üstü yaylaya çıkıldı.

(42) Bu heybetli dağlara çıkılır mı sandın hey oğul?

(43) Bir eve girildi.

(44) Köye hep birlikte gidildi.

(45) Uzaklara gidildi.

(46) Yüksekten buraya kadar alçalındı.

Bu eylemlerde de varılacak son nokta yani sınırlandırılmışlık *köye*, *uzaklara*, *eve*, *dağlara* gibi ifadelerle belirtilmiştir. Bu sonuçlar kişisiz edilgen yapıyla kullanılsa da bu eylemlerin bitmişlik özelliği gösteren ayrık geçişsiz eylemler olduğunu göstermektedir.

3. SONUÇ

Bu çalışma söz dizimsel bir test olan kişisiz edilgen yapıyla Türkçedeki ayrıklı geçişsiz ve özneli geçişsiz eylemlerin sınıflandırmasını amaçlamıştır ve ilk evre sonucunda 5 bölümden oluşan bir dağılım elde edilmiştir.

İkinci evrede kullanıcılar tarafından sağlanan örnekler aslında dağılımın daha kısıtlı olabileceğini göstermiştir şöyle ki (i) iradeli etkinlik gösteren özneli geçişsiz eylemlerin içinde bulunduğu tümceler her zaman kabul edilebilir bulunmuş, iradesiz içsel eylemler ise her zaman kabul edilebilir bulunmamıştır ancak bu eylemler bitmişlik belirten ifadelerle de kullanılmayarak ayrıklı geçişsiz eylemlerden ayrılmıştır (ii) ayrıklı geçişsiz eylemlerden bazıları kişisiz edilgen biçimiyle tümce kurulamaz kabul edilirken özellikle [canlı] katılanlı bazı tümcelerle birlikte farklı kullanıcılar tarafından kabul edilebilir bulunmuştur. Özneli geçişsiz eylemlerde kılgnlık özelliği yüksek etkinlik eylemleri bulunurken bazı ayrıklı geçişsiz eylemlerin canlı katılanla beraber kullanıldığında kabul edilebilir olması canlılık özelliğinin özneli geçişsiz eylemlerin sınıflandırılmasında önemli bir etken olduğunu göstermiştir.

Ayrıklı geçişsiz eylemler bazı kullanıcılar tarafından kişisiz edilgen yapıyla kabul edilemez bulunurken bazı tümcelerde kabul edilebilir bulunması kişisiz edilgen yapının ayrıklı geçişsiz ve özneli geçişsiz ayrımında kesin bir test olamayacağını göstermiştir. Kişisiz edilgen yapıyla kullanılan bu ayrıklı geçişsiz eylemler bitmişlik/sınırlandırılmışlık özelliklerini göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma geçişsiz eylemlerin sınıflandırmasında diğer dil incelemesini amaçlayan bilgisayar çalışmaları gibiki kişisiz edilgen sözdizimsel testi kullanırken tüm verilerin ve değerlendirmelerin kullanıcılar tarafından verilmesi yönüyle bu alanda yapılan diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Kaynakça

- Acartürk, C. (2005). Gradient Characteristics of the Unaccusative/Unergative Distinction in Turkish: An Experimental Investigation. Unpublished MA thesis, The Middle East Technical University.
- Burzio, Luigi. 1986. Italian syntax: A Government-Binding approach. Dordrecht: Reidel.
- Jackendoff, R. S. (1990) *Semantic Structures*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Nakipoğlu-Demiralp, M. (2001). The referential properties of the implicit arguments of impersonal passives in Turkish. *Linguistik Aktuell (Linguistics Today)* 44. Amsterdam: John Benjamins
- Nakipoğlu-Demiralp, M. (1998). Split Intransitivity and the Syntax-Semantics Interface In Turkish. PhD Dissertation, University of Minnesota
- Özsoy, A. S. 2009. " Argument Structure, Animacy, Syntax and Semantics of Passivization in Turkish: A corpus-based approach". In *Corpus Analysis and Variation in Linguistics*, Kawaguchi, Yuji, Makoto Minegishi and Jacques Durand (eds.), 259-279.
- Perlmutter, David M. 1978. Impersonal passives and the unaccusative hypothesis. *BLS* 4, 157–89.
- Levin, Beth and Malka Rappaport Hovav. 1995. Unaccusativity. At the syntax-lexical semantics interface. Cambridge, MA: MIT Press.
- Van Valin, Robert D. Jr. 1990. Semantic parameters of split intransitivity. *Language* 66, 221–60.